

HODNOCENÍ UČITELŮ V SEDMDESÁTÝCH LETECH DVACÁTÉHO STOLETÍ NAVAZUJÍCÍ NA POHOVORY Z LET 1969–1971

TEACHER EVALUATION IN THE 1970S FOLLOWING „INTERVIEWS“ FROM 1969–1971

Stanislav Michek

Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec
Králové, Hradec Králové

Abstrakt

Tématem příspěvku je prezentace hodnocení učitelů v sedmdesátých letech dvacátého století v socialistickém Československu. Konkrétně zachycuje dopad tzv. pohovorů = čistek z let 1969–1971 v hodnocení učitelů v následujících letech. Věnuje se metodám hodnocení, účelům hodnocení, evaluátorům, poskytovatelům dat k evaluaci atd. Příspěvek je založen na datech získaných studiem dobových pedagogických periodik, legislativy, metodických pokynů v kombinaci s informacemi z Archívu bezpečnostních složek a záznamů k učitelům v online databázi „Paměť národa“. Prezentuje rozmanitost každodennosti na příkladu komplexního hodnocení, hospitací, sebehodnocení učitelů, hodnocení inspekce a hodnocení Státní bezpečnosti.

Klíčová slova: hodnocení učitelů; „pohovory“; Československo; normalizace

Abstract

The topic of this paper is the presentation of teacher evaluation in the 1970s in socialist Czechoslovakia. It describes the impact of the so-called interviews = purges from 1969–71 in the evaluation of teachers in the following years. It looks at evaluation methods, purposes, evaluators, evaluation data providers, etc. The contribution is based on data obtained from the study of contemporary education magazines, legislation, methodic guidelines in combination with information from the Security Service Archive and records of teachers in the online database “Paměť národa/Memory of the Nation”. It presents the diversity of everyday life on the example of comprehensive evaluation, observations, teachers’ self-assessment, superintendents’ assessments and Secret Police reports.

Keywords: teacher evaluation; “interviews”; Czechoslovakia; normalization

1 ÚVOD

Po nádechu společnosti v podobě Pražského jara se během několika dní po okupaci vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968 začaly odehrávat nezvratné změny. Např. došlo k federalizaci státu, docházelo k pronásledování církve, byla zakázána mnohá politická hnutí, obnovena cenzura, byly likvidovány jakékoliv projevy občanské společnosti, docházelo k emigraci, probíhalo „očistění“ členské základny KSČ, docházelo k sociálním změnám atd. Po upevnění moci v dubnu 1969 KSČ dalších 20 let ovlivňovala dění ve všech oblastech československé společnosti. Školství nevyjímaje (viz Zounek a kol., 2017).

2 TEORIE

Z teoretického hlediska se jedná o rekonstrukci a interpretaci personální činnosti hodnocení učitelů v rámci politické instrumentalizace, ideologické indoktrinace a sovětizace československého školství. Na hodnocení učitelů je nahlíženo prostřednictvím koncepčního rámce evaluace učitelů (Santiago & Benavides, 2009, s. 5). To umožní zdůraznit účel hodnocení, nástroje hodnocení, kritéria hodnocení, techniky evaluace, obsah hodnocení, mechanismy využití zpětné vazby, popsat zapojené poskytovatele informací a vymezit vztah mezi evaluátory, hodnocenými učiteli, uživateli zpětné vazby a „evaluačními agenturami“ při hodnocení učitelů za omezující normalizace sedmdesátých let dvacátého století. Jedná se o „napětí“ mezi aplikovanou vědou a politikou (Tenorth, 2017; Zounek a kol., 2017), kdy práce učitelů je politicky a sociálně konstruovaná (Goodson, 2014).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Cílem příspěvku je představit postupy hodnocení učitelů, které probíhaly v návaznosti na tzv. pohovory v letech 1969–1971. Autor se pokouší zodpovědět následující výzkumné otázky: Jak byli hodnoceni učitelé v návaznosti na tzv. pohovory z let 1969–71? Jaké byly uplatněny metody hodnocení? Kdo byli

evaluátoři? Jaké byli efekty tzv. pohovorů z let 1969–71 pro učitele v 70. letech 20. stol.? Příspěvek je založen na datech získaných studiem dobových pedagogických periodik, legislativy, metodických pokynů, archivních pramenů z Archívu bezpečnostních složek a záznamů k učitelům v online databázi „Paměť národa“. K výzkumu soudobých dějin je upřednostňována kombinace makrohistorie s mikrohistorií týkající se čtyř učitelů (2 ze ZDŠ, zdravotní škola, odborné učiliště). V osobách učitelů se jednalo o 2× tajného spolupracovníka StB, otce sledované osoby a o StB sledovanou osobu z důvodu kontaktů se signatáři Charty 77.

4 VÝSLEDKY

Roky 1968–69 byly tou dobou označeny za „protisocialistické, ale ve své podstatě i protihistorické a protivědecké pokusy pravicových oportunistů, kteří chtěli obracet vývoj zpět před Únor a z ledna vytvořit antiúnor“ (Cipro, 1971, s. 179). Prostřednictvím tzv. „pohovorů“ Hubálek (2014) identifikoval personální změny z politických důvodů u učitelů za období 1969–71 u 15080 učitelů ZŠ a SŠ (z 3820 vedoucích pracovníků). Dalšími evaluačními nástroji bylo komplexní hodnocení (pracovně politické hodnocení), hospitace, sebehodnocení pro vypracování posudku na svoji osobu učitele a hodnocení nesouvisející s prací učitele. Hodnotiteli byli ředitel školy, nadřízené školské orgány, kolegové učitelé, inspektoři a pracovníci Státní bezpečnosti. Účel hodnocení byl ryze sumativní vedoucí k rozhodnutí o bytí a nebytí učitele v jeho práci a profesi, ale i jako občana ČSSR.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Personální čistky let 1969–71 spojené s eliminací „revanšistických, pravicových a protisocialistických živlů a oportunistů“ měly zcela konkrétní dalekosáhlý dopad i ve zbývajících letech dekády v manipulaci s učiteli tehdejšími mocnými. V tomto období se v hodnocení učitelů výrazně projevil vliv hodnot a idejí komunistické strany a vliv postojů hodnotitelů. Čermáková (1991, s. 327) k tomu píše: „cílem režimu nebylo zrušit či kvantitativně omezit školství, ale znemožnit, aby jejich prostřednictvím vznikala přirozená elita vzdělaných a schopných osobností.“ Tomu odpovídaly používané evaluační nástroje, účel hodnocení, mechanismy využití zpětné vazby, rozsah zainteresovaných stran podílejících se na hodnocení učitelů, úřední nařízení ministerstva školství, nadřízených

školských orgánů apod. Jednalo o velmi robustní systém evaluace učitelů, který byl podřízen hodnotám státní ideologie.

6 LITERATURA

- Cipro, M. (1971). Padesát let KSČ a pedagogika. *Pedagogika*, 21(2), s. 175–183.
- Čermáková, M. (1991). Formování totalitního školství v poválečném Československu. *Pedagogika*, 41(3), 323–333.
- Goodson, I. F. (2014). Investigating the life and work of teachers. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 2(2), 28–47.
<https://doi.org/10.12697/eha.2014.2.2.02b>
- Hubálek, T (2014). *Normalizace a její reflexe v sekundárním školství v Olomouckém regionu*. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta
- Santiago, P. & Benavides, F. (2009), *Teacher Evaluation: A Conceptual Framework and examples of Country Practices*, paper presented at the OECD-Mexico Workshop ‘Towards a Teacher Evaluation Framework in Mexico: International Practices, Criteria and Mechanisms, Mexico City 1–2 December, OECD, Paris.
- Tenorth, H. E. (2017). Erziehung gebildeter Kommunisten. *Zeitschrift für Pädagogik*, 63, 207–275.
- Zounek, J., Šimáně, M., & Knotová, D. (2017). *Normální život v nenormální době. Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*. Wolters Kluwer.